

Les Ballets Russes po osmdesáti letech

Ostrava a Paříž slavily Sergeje Ďagileva

fota archiv

Z baletu Giselle v Národním divadle moravskoslezském

Jana Hošková

Dvacet let (1909 - 1929) stačilo souboru **Les Ballets Russes de Serge Diaghilev** na to, aby rozšířil umění baletu do všech kontinentů světa. Pařížské publikum bylo ohromeno, když před sto lety vystoupili baletní umělci **Carského Mariinského divadla** ze St. Petěrburku v pařížském Théâtre du Chatelet v rámci letní sezony Les Ballets Russes. Zejména rytmicky sugestivní *Polovecké tance* z Borodinovy opery *Kníže Igor* v choreografii Michaila Fokina zapůsobily jako zjevení temperamentním tancem dívek a barbarskou mužností dokonale profesionálně školených tanečnicků. Něco takového Paříž vůbec neznala. Mužské role tam často tančily ženy a „mužný“ muž byl v baletu raritou. V pojetí ruských umělců byl balet povýšen ze sféry zábavy do výšin umění. Jména Anna Pavlova, Tamara Karsavina, Michail Fokin a Václav Nižinský se stala synonymem pojmu balet.

Co bylo na Sergeji Ďagilevovi a jeho souboru tak výjimečného? Sám nikdy netančil ani netvořil choreografie. Zabýval se výtvarným uměním, hudbou a literaturou. Balet ho zaujal jako osobitý projev ruské divadelní kultury, kterou chtěl představit světu. Schopný divadelní podnikatel začal pořádat sezony ruského umění v Paříži, ruský balet vyvezl teprve po ruském výtvarném umění a opeře. Evropa, tehdy skomírající na baletní úbytě, dostala nový impuls v koncepci, technice, estetice a intenzitě emocionální působivosti tohoto uměleckého fenoménu. Na základě úspěchů příležitostně ustavené skupiny v letech 1909 a 1910 vznikl stálý soubor, jehož existence trvala nepřetržitých dvacet let.

Sergej Ďagilev měl talent pro rozpoznání uměleckých schopností mladých tvůrců. Spolupracoval se špičkovými hudebními skladateli, výtvarníky, choreografy a baletními interprety na základě principu umělecké rovnoprávnosti všech složek baletního před-

V hlavních rolích (zprava) Olga Borisová-Pračíková, Lukáš Lepold a Markéta Pospíšilová (nahore uprostřed)

stavení. Ovšem za předpokladu, že výsledné dílo bude historicky a geograficky věrohodné, psychologicky obsahové, stylově jednotné, divadelně působivé a ve všech složkách inscenace neotřelé, originální.

Ďagilevův tým prezentoval balet jako „gesamtkunstwerk“ tance, hudby a výtvarna. Od té doby k baletu patřili nejen choreografové jako Fokine (Fokin), Massine (Mjasin), Nijinski (Nižinský), Nijinska (Nižinská), Balanchine (Balanchivadze), Lifar, ale také hudební skladatelé nejvyšší umělecké kategorie Stravinskij, Ravel, Debussy, R. Strauss, Satie, de Falla, Prokofjev, Poulenc, Auric, Milhaud. Od doby Sergeje Ďagileva se výtvarným návrhům baletní scény a baletních kostýmů již nikdy nevěnoval v jednom souboru tak velký počet skvělých výtvarných umělců jako byli Bakst, Benois, Braque, Derain, Ernst, Golovine, Goncharova, Gris, de Chirico, Leger, Matisse, Miró, Picasso, Roerich, Roualt, Utrillo a mnohé další osobnosti.

Revoluční události v Rusku, poprava carské rodiny a první světová válka znemožnily ruským umělcům další kontakty s vlastí. Po smrti Sergeje Ďagileva v roce 1929 se rozprchlí do celého světa, kde pokračovali v následnických souborech jako **Ballet Russe de Monte Carlo**, **Ballets Russes de Colonel W. de Basil**, **Covent Garden Russian Ballet**, **Original Ballet Russe**, a v umělecké činnosti jako tanečníci, pedagogové, baletní repetitoři a choreografové, každý podle svého naturelu a umělecké koncepce. Nalezli uplatnění v Americe, kde působili v **Ballet Theatre**, **American Ballet Theatre**, **New York City Ballet**...

Bez nadsázky lze konstatovat, že nebyl onoho prvního působení ruských tanečnicků v Paříži roku 1909 a dalších dvaceti let souboru Les Ballets Russes de Serge Diaghilev, nebylo by ani současného baletního umění v řadě zemí všech kontinentů. Baletní pořady a výstavy uspořádané v různých kulturních metropolích světa u příležitosti

letošního dvojího jubilea připomínaly, že „Soubor Les Ballets Russes nepatří dávné minulosti, reprezentuje velkou tradici, kterou rozvíjí balet současnosti“.

Paříž

Několik děl z uměleckého odkazu Ďagileovy éry patří do základního fondu repertoáru Pařížské národní opery. Divadlo Palais Garnier uvedlo 16. prosince 2009 *Homage aux Ballets Russes, programme exceptionnel* (Hold Ruskému baletu, výjimečný program). Na slavnostním večeru vystoupil Ba-

Giselle: Olga Borisovová-Pračíková

foto archiv

let Pařížské národní opery za spoluúčasti Baletu Velkého divadla v Moskvě.

Dvacet let působení Les Ballets Russes připomenula baletní díla uvedená v jednotě všech tří inscenačních složek: s živým hudebním doprovodem orchestru, v původní choreografii a původních dekoracích a kostýmech. Tři krátké balety *Duch růže*, *Faunovo odpoledne* a *Petruška* byly realizovány podle originálů výtvarných návrhů Léona Baksta (*Duch růže*, *Faunovo odpoledne*) a Alexandra Benoise (*Petruška*). Oslavný účín výtvarných řešení připomenul pravdivost tvrzení, že působivost baletního díla závisí (mimo jiné) na souznění výtvarného pojetí scény s pohybovými strukturami choreografie. Večer byl holdem nejen tvůrcům uvedených baletních děl, ale také připomínkou mimořádného umění jejich interpretů. Dramaturgii večera spojovalo jméno původního interpreta hlavních mužských rolí Václava Nižinského. Baletní tituly, známé širší veřejnosti z videozáznamů a DVD Pařížské národní opery, se opět zaskvěly v plné kráse.

Zazněla hudba Webera (*Duch růže*), Saint-

Saëse (*Umírající labuť*), Rimského-Korsakova (*Šeherezáda – pas de deux*), Adama (*Giselle – pas de deux*), Manuela de Fally (*Třírohý klobouk – pas de deux*), Čajkovského (*Labutí jezero-pas de deux*), Debussyho (*Faunovo odpoledne*) a Stravinského (*Petruška*).

Mohlo by se zdát, že pas de deux z romantického baletu *Giselle* a postromantického *Labutího jezera* byly v Gala večeru na počest Les Ballets Russes de Serge Diaghilev jaksí nadbytečné. Ale již v druhé sezoně „ruského baletu“ roku 1910 Ďagilev přivezl do Paříže romantické fluidum *Giselle* v dokonalé interpretaci Tamary Karsaviny a Václava Nižinského. Taneční text hlavní role *Giselle* se stal od premiéry baletu v roce 1841 prubířským kamenem tanečně hereckého mistrovství každé velké baleríny a inscenace celého baletu v dobovém stylu a s psychologickou věrohodností postav měřítkem umělecké úrovně každého ambiciózního baletního souboru. Důraz na čistotu stylu patřil k uměleckému kredu Les Ballets Russes.

Ostrava

Baletem *Giselle ou Les Willis* (*Giselle* aneb víly) s hudbou Adolphe Adama se k světovému kulturnímu výročí připojilo 7. listopadu 2009 Národní divadlo moravskoslezské v Ostravě. Premiéru *Giselle* v Divadle Jiřího Myrona předznamenala slavnostní vernisáž výstavy *Les Ballets Russes*, umístěná ve foyeru divadla.

Pro realizaci díla se spojily Balet NDM (šéf baletu Igor Vejsada), orchestr NDM (dirigent Karol Kevický), studenti Janáčkovy konzervatoře a Gymnázia v Ostravě a umělecké dílny NDM. Tvůrčí tým Hana Vláčilová j. h. (choreografie), Jan Kadlec j. h. (asistent choreografie), Milan Ferencík j. h. (scéna) a Eliška Zapletalová j. h. (kostýmy) vytvořil inscenaci, která svou jevištní působivostí evokuje atmosféru baletního romantismu ve stylové čistotě.

Giselle patří do zlatého fondu světového baletu. V inscenačním tvaru Julese Perrota, Jana Corallioho a Mariuse Petipy představuje jeden z vrcholů baletní tvorby. Jako chef 'ouvre baletního romantismu je v repertoáru renomovaných baletních souborů světa. Příběh, který nám dnes připadá pohádkový, ve své době zobrazoval aktuální společenský problém – tragické důsledky stavovské nerovnosti mezi šlechtou a vesničany. Objevem romantismu bylo poznání, jak podat vysoce stylizovanou uměleckou formou trudnou realitu života. Z prvního dějství reálného života vesničanů a šlechticů přechází *Giselle* v druhém dějství do nadzemského světa pohádkových víl, bludiček vznášejících se v noci nad vodami a lákajících pocestné do temných hlubin.

Nesmrtelnost baletu *Giselle* předpokládal jeden z tvůrců libreta, francouzský básník Théophile Gautier: „Čím více bude děj vybějený, čím více budou jeho osoby chimérické, tím méně bude dotčena pravděpodobnost,

neboť dosti snadno se propůjčíme k tomu, abychom věřili, že sylfida vyjadřuje svou bolest píruetou a vyznává svou lásku rond de jambem.“ Gautierova slova potvrdila praxe. Historicky pravdivé téma neztratilo nic ze své divadelní působivosti, tragika ústřední postavy vesnické dívky *Giselle* dojde každého alespoň trochu emocionálně obdařeného diváka. Zcela ojedinělou v baletním repertoáru je rozsáhlá scéna, v níž oklamaná *Giselle* žalem ztratí rozum a zemře. Kolorit doby nepostrádá ani scénografie. Stříbřitě světlo tajemné noci druhého dějství připomíná tehdejší vynález plynového osvětlení, které umožnilo divadelní iluzi chladného měsíčního svitu s odrazem světélkujících bludiček nad vodní hladinou, realizovanou tehdy velkými plochami zrcadel.

Inscenátoři ostravského baletního představení Hana Vláčilová a její asistent Jan Kadlec patří k baletním umělcům, kteří *Giselle* důvěrně znají. V době své aktivní baletní dráhy v pražském Národním divadle interpretovali ústřední postavy baletu na nejvyšší úrovni. Hana Vláčilová roli *Giselle* absolvovala studium na pražské taneční konzervatoři a jako prímabalerína se v ní rozloučila s Národním divadlem, kde působila dvacet pět let. Pro ostravskou *Giselle* nastudovala hlavní role v trojím obsazení. Její spolupráci s ostravským baletním souborem završil úspěch premiérového představení. Esteticky vytříbené, obsahově variabilní a interpretačně temperamentní provedení baletního souboru vyprovokovalo ostravské diváky k bouřlivým ovacím. K přesvědčivému vyznění romantického dramatu přispěli velkou měrou představitelé hlavních postav: v roli *Giselle* Olga Borisovová-Pračíková, Lukáš Lepold jako Vévoda Albert, Rodion Zelenkov v roli Lesníka Hilariona a Lucie Skálová jako Myrtha, královna víl.

Ponaučení z oslav

Málo se ví o kořenech, z nichž nová baletní estetika Ďagileova Ruského baletu vyrůstala. Na stylovou čistotu klasického baletu dohlížel repetitor Nicolai Serguéeff (Nikolaj Sergejev), baletní režisér Mariinského divadla. V St. Petěrburku tvořil taneční partitury uváděných Petipových baletů, do nichž v souladu s hudební partiturou zaznamenával tanečním písmem choreografii pro účely dalšího zkoušení. (Používal taneční notaci ruského tanečnicka Vladimira Stepanova: *Alphabet des Mouvements du Corps Humaine*, Paris 1892). Když v roce 1920 Sergejev emigroval, aby nastoupil do Ďagileova souboru, dvacet tři originálních baletních partitur odvezl tajně z Ruska. Režijní knihy a partitury Mariinského divadla se staly základem pro šíření děl „ruského baletu“ ve světě.

V době železné opony bylo jméno Nikolaje Sergejeva u nás tabu. Je nutné ho připomenout. V repertoáru Les Ballets Russes muselo být „nové“ originální a „staré“ původní. Současné baletní přešívání „ze starého nové“ by u Ďagileva neobstálo. ■